

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ НООСФЕРНОЇ ОСВІТИ

У сучасних умовах розвитку суспільства складається нове уявлення про його зв'язок з Природою, про місце і роль особистості у просторі культури – створене людиною середовище, в якому й існує людство.

Початкове трактування поняття *cultura* означало обробіток землі. У широкому розумінні, культура є сукупність проявів життя, досягнень і творчості народу чи групи народів (досвід, накопичений людством) [2]. В усіх підходах до розуміння поняття культури єдиним є одне, зазначає А.С. Обухов, – вихід (або протиставлення, або розділення) культури за рамки природи, трактування її лише у єдності з людиною і соціумом, які так чи інакше і є носіями культури. У філософському баченні ж В.І. Вернадського культура розглядається як продовження природи.

З позиції ноосферної концепції В.І. Вернадського, людина є не лише частиною природи, але і її породження, нерозривно з нею пов'язане. Ноосфера – це “сфера розуму”, новий еволюційний стан біосфери, при якому розумова діяльність людини стає вирішальним фактором її розвитку; якісно нова форма організованості, що виникає при взаємодії природи і суспільства [3]. Людина не керує розвитком ноосфери, а лише бере участь в її еволюції. “Людство – писав В.І. Вернадський – взяте в цілому <...> здійснює величезну геологічну роботу. ...Надзвичайно характерно, що геохімічна роль культурної людини повністю відповідає геохімічній ролі живої речовини” [1].

Концепція ноосфери охоплює, у кінці кінців, усі сторони людського діяльності. Не останнє місце у ній займають питання освіти. В.І. Вернадський за період 1901–1917 рр опублікував більше 30 статей з питань народного просвітництва. Говорячи про проблеми освіти, він змальовує картину майбутнього життя – “... починає висуватися інша форма майбутнього життя людства – організація “учащегося народа”. Тут ми бачемо форму організації...,

що творить культуру, кує національну силу. “Учащийся народ” – основа широкого і мирного розвитку людства.”

З позиції ноосферної концепції, освіта і просвіта не може зводитися лише до опанування шкільних програм. Це повинен бути безперервний процес – “у ч а щ и й с я народ” (народ, що навчається усе життя).

Умовно процес ноосферної освіти (за Г. Наумовим, В. Черненко) розділяють на три основні етапи:

- *виховання* повинно дати відчуття єдності людини з природою;
- *освіта* – етап пізнання фундаментальних принципів природи, закладається основа наукового знання, накопиченого людством. Середня школа зараз за об’ємом знань, що вона дає, багато у чому перевищує університет першої половини ХІХ ст. Швидкий ріст наукового знання призводить до того, що середня школа не може, зберігаючи традиційні тенденції, відігравати ту роль, яку вона займала декілька поколінь тому. Тому саме зараз фундаментальна освіта, а не навчання, повинна стати на чолі всіх стадій освітнього процесу;
- *просвіта* – розуміння і свідоме ставлення мас до подій, що відбуваються. Зараз навіть протягом одного покоління науковий і технічний розвиток йде так швидко, що неможливо отримати знання на все життя. Їх потрібно постійно поповнювати. Це і є однією з найголовніших характеристик ноосферної освіти [6].

Безперервне підвищення свого наукового, інтелектуального і культурного рівня стає необхідною умовою свідомого ставлення сучасної людини до реалій дійсності та активної участі у сьогоденні.

Інтелектуальний та культурний потенціал країни накопичується десятиріччями, віками і чим далі, тим більше слугує основним засобом розвитку народу, “інструментом” прогресу суспільства. Це, як зазначає Махмутов М.І [5], не лише кількість освічених людей країни, це – рівень пізнавальної самостійності та якість розумової діяльності окремих індивідів і всього народу, ступінь розумової активності різних прошарків суспільства, особливо найбільш здібних, талановитих і освічених – інтелектуальної еліти.

Проведені незалежні міжнародні дослідження [7] визначили, що випускник сучасної школи, який живе і працює у новому тисячолітті, у постіндустріальному суспільстві, повинен володіти певними компетенціями, зокрема:

- гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях, самостійно здобуваючи необхідні знання, вміло застосовуючи їх на практиці для розв'язання різноманітних проблем, щоб протягом усього життя мати можливість знайти у ній своє місце;

- самостійно критично мислити, вміти бачити труднощі та шукати раціональні шляхи їх подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином набуті знання можуть бути застосовані у дійсності; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити;

- грамотно працювати з інформацією (вміти збирати необхідні для дослідження факти, аналізувати їх, висувати гіпотези вирішення проблеми, робити необхідні узагальнення, встановлювати статистичні закономірності, формулювати аргументовані висновки та на їх основі виявляти й вирішувати нові проблеми);

- бути комунікабельним, контактним у різноманітних соціальних групах, вміти працювати злагоджено у різних галузях, уникаючи конфліктних ситуацій або вміло виходити з них;

- самостійно працювати над розвитком своєї особистості.

Досягти визначених якостей, зазначає Полат Є.С., можливо лише через особистісно-орієнтовані технології, бо навчання, орієнтоване на середнього учня, на засвоєння і відтворення знань, умінь, навичок, не може відповідати ситуації, що склалася.

Ще недавно вирішити ці питання не було можливості в силу відсутності реальних умов для їх виконання при радянському і пострадянському підході до освіти, традиційних засобах навчання, у більшому ступені орієнтованих на

класно-урочну систему навчання. За останні 10-15 років такі умови якщо не створені повністю, то знаходяться на шляху розробки.

Перш за все, це умови, які зможуть забезпечити наступні можливості:

- залучення кожного учня до активного пізнавального процесу, причому не пасивного оволодіння знаннями, а активної самостійної пізнавальної діяльності, застосування набутих знань на практиці і чіткого усвідомлення, де, яким чином і з якою метою ці знання можуть бути застосовані;

- широкого спілкування школяра із ровесниками з інших шкіл свого регіону, інших регіонів країни і навіть інших країн світу;

- вільного доступу учня до необхідної інформації в інформаційних центрах не лише своєї школи, але і у наукових, культурних, інформаційних центрах всього світу з метою формування власної незалежної, але аргументованої думки з тієї чи іншої проблеми, можливості її всебічного дослідження;

- постійного випробовування своїх інтелектуальних, фізичних, моральних сил для виявлення прогалин і вміння вирішити їх шляхом самоаналізу.

Серед різноманітних педагогічних методик, технологій найбільш адекватним зазначеним нами умовам є, на нашу думку, метод проектів як один із шляхів побудови освітнього процесу на основі природовідповідності, використання якого може сприяти формуванню необхідних компетенцій.

Метод проектів був відомий ще у 20-ті роки ХХ століття. На основі концепцій прагматизму американського педагога Джона Дьюї його послідовник Вільям Кілпатрік розробив проектну систему навчання, або метод проектів. Педагоги намагалися побудувати навчання на активній основі, через цілеспрямовану діяльність учня, яка враховує його особистий інтерес і запити в отриманні конкретних знань та здобутті навичок. Але метод проектів має слабку сторону – за надмірної захопленості прагматичною спрямованістю навчання може бути знижений загальний теоретичний рівень освіти. За таких умов він був заборонений радянською владою.

Однак останнім часом, у зв'язку з формуванням нової парадигми освіти, спрямованої на особистісно орієнтоване, розвиваюче навчання, сучасні педагоги все частіше звертаються до цього методу як ефективного доповнення до інших педагогічних технологій.

Саме поняття “проект” з латинської мови означає “кинутий вперед”. Аналіз історії його появи виявив, що коріння цього поняття знаходиться в давньогрецькій культурі, де воно означало “перешкоду, заваду, задачу, запитання”. Їх зв'язок очевидний – перешкода на шляху людини, що йде, має характер виклику, змушує зупинитися, замислитися і прийняти певне рішення. Перепона на шляху провокує до пробудження прихованих сил і можливостей [9].

Метод – це дидактична категорія, це сукупність прийомів, операцій оволодіння певною галуззю практичного чи теоретичного знання. Це шлях пізнання, спосіб організації процесу пізнання. Тому, говорячи про метод проектів, ми маємо на увазі педагогічну технологію.

В. Логвін сутність проектної технології вбачає у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує навчально-виховний процес до структурних та організаційних вимог навчального проектування. Воно, в свою чергу, передбачає системне і послідовне моделювання проблемних ситуацій, які потребують від учасників пошукових зусиль, спрямованих на дослідження і розробку оптимальних шляхів вирішення проектів, отримання значущого результату та публічний захист [4].

В основу проектної технології покладена ідея, що складає сутність поняття “проект”, – його прагматична спрямованість на результат (продукт), який створюється при вирішенні тієї чи іншої практично чи теоретично актуальної проблеми. При цьому результат проекту не є його метою – і він, і сам процес реалізації проекту – це засіб розвитку особистості. Саме цей аспект і є найціннішим у проектній технології. З одного боку отриманий результат можна побачити, доторкнутися до нього, почути, усвідомити, застосувати у

реальній практичній діяльності. З іншого боку – є більш важливий продукт – розвиток особистості, який є активним з боку самого школяра. Учень розвивається через діяльність, і, за висловом Л.С. Рубінштейна, “присвоює собі щось ззовні”.

Залучаючись до проектної діяльності, досліджуючи певні питання, учні включаються в активний процес пізнання світу, себе і себе у цьому світі. Така діяльність є формою побудови міжособистісних взаємин (між учнями, між керівником та учнями), в ході яких відбувається важливий процес передачі культурних цінностей (досвіду) суспільства. Освіта, таким чином, стає продуктивною, бо має в результаті реальний вихід у завершеному проекті. Продукт в цьому випадку має більше не матеріальну, а інтелектуальну та особистісну цінність, стаючи значущим для самого творця цього продукту (учня) [8].

Проект виступає формою, засобом і мотивом залучення школяра до загальної культури (у широкому розумінні), і, користуючись термінологією В.І. Вернадського, формує “учащийся народ”.

За таких обставин залучення школяра до цілісної системи загальної культури, зазначає Обухов А.С., проходить через суб`єктивно значущу активну участь самого учня. Тобто підліток виступає не як об`єкт процесу освоєння науково-культурного досвіду, а як суб`єкт і активний учасник реальності (як суб`єктивної, тобто формування власної особистості, власної траєкторії розвитку; так і соціокультурної).

Звертаючись до ноосферної концепції В.І. Вернадського, хочеться наголосити, що її пріоритет полягає саме в освіченості суспільства, “учащегося народа”, свідомому використанні отриманих знань, досвіду. Все залежить від загальної культури і освіченості народу, від здатності соціума розкрити творчі можливості своїх громадян. Тут культура особистості, зауважують Г.Наумов, В. Черненко, як основної складової цивілізації, виходить на перший план.

Сьогодні ноосферу можна сприймати як ідеал розумного людського втручання в Пророду під впливом наукових досягнень. Нажаль, спостерігається

розрив ідеалу ноосфери і його реальності. Власне ноосфера ще далеко попереду, не ще далеко не досягнутому рівні планетарної свідомості людства. Спрямованість у майбутнє – характерна риса ноосферного вчення, яке в сучасних умовах необхідно всебічно розвивати і втілювати в життя. У ноосферу треба вірити, надіятися на її прихід і пришвидшувати його всіма своїми зусиллями, як сам Вернадський, власним життям і способом мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернадский В.И. Мысли о современном значении истории знаний. // В.И. Вернадский о науке. – Дубна: Феникс. – 1997. – т. 1. – С. 131.
2. Губский Е.Ф., Кораблёва В.А. Философский энциклопедический словарь. – М., 1998. – С. 229.
3. Дрофа В.М. Образовательная среда как объект управления // Відкритий урок. – 2002. – № 19-20. – с. 23-28.
4. Логвін В. Метод проектів у контексті сучасної освіти // Завуч. – 2003. – лютий. – № 2. – С. 12-14.
5. Махмутов М.И. Интеллектуальный потенциал россиян: причины ослабления // Педагогика. – 2001. - № 10. – С. 91-100.
6. Наумов Г., Черненко В. «Учащийся народ». // Імідж сучасного педагога. – 2003. - № 5-6. – С. 3–6.
7. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. М.: Академия. – 2001. – 272 с.
8. Обухов А.С. Исследовательская деятельность как возможный путь вхождения подростка в пространство культуры // Школьные технологии. – 2001. - № 5. – С. 26-35.
9. Щебро И. Бросок вперед, или второе пришествие метода проектов // Директор школи. Україна. – 2003. - № 7-8. С. 3-11.